

KĖSTUTIS ŠERPETIS

MEDILOGIJOS PROLEGOMENAI

Kaip ir visada istorijoje, Ašies laiko epochų kultūriniai-moraliniai imperatyvai ir mentalinės-dvasinės matricos ne tiek sukuria naujus, kiek „perkrauna“ veikiančius istorinio gyvenimo vaizdinius, tikslus ir prioritetus, išgrynina ilgalaikes ir universalistines istorinių kultūrų aspiracijas į atraktyvias vertybines orientacijas ir pasaulėjautos dispozityvus.

Lygiai taip pat akivaizdu, jog tokie ilgalaikiai heterogeniniai vyksmai ir sintezės negali būti vienkartinio *insaito*, išskirtinio Apreiškimo ar holistinės egzistencinės misterijos išdavomis. Tai buvo ir lieka tęstine, kryptinga ir tikslinė-programine veikla kuriant, vystant ir plėtojant intelektines, moralines, mokslines bei ezoterines žinias, gebėjimus, įgūdžius, įžvalgos būdus ir jų palaikymo, platinimo, saugojimo ir t. t. kanalus.

Institucinių, materialių-techninių ir intelektualinių žinių, vertybių, įgūdžių kūrimas neatsiejamas nuo nepaliaujamo jų refleksyvaus ir kritinio permąstymo bei vertinimo aktualijų ir universalijų, istorijos – projekcijos ir kt. kultūrinės evoliucijos koordinačių sistemose. Intelektualinėje, dvasinėje ir moralinėje žmonijos istorijoje žinome aibę atsirandančių, išnykstančių, atsikuriančių bei originalių tokio pobūdžio institucijų, tinklinių struktūrų ir sambūrių, kurie įvairiausiai aspektais, lygiais ir akcentais realizavo intelektualinės, kultūrinės ir moralinės dvasios palaikymo ir plėtros misiją.

Nūdien, kai beprecedentinis informacijos, žinių, gebėjimų platinimas tapo pasauline industrija, objektyviai aktualizavosi ir šių procesų refleksijos, racionalios-intelektinės artikuliacijos ir kodifikuoto ekspertinio įvertinimo poreikis. Vienu iš tokių – provokatyvių ir euristiniu bandymu laikytinas duotos recenzijos objektas – gerai žinomo prancūzų akademinės minties autoriteto Reži Debre (Regis Debray) knyga – įvadinė monografija (*Introduction a lamedialogie*, Paris, 2000; rus vert. *Введение в медиологию*, V., 2010), apibendrinanti jau porą dešimtmečių plėtojamos kultūrinių komunikacijų disciplinos paskirtį, metodologines potencijas, integralumą ir kt.

Nemenkos apimties veikalas susideda iš šešių skyrių ir sudaro (ar bent pretenduoja) apibrėžtą sisteminę vienovę. Bazinis, dar 1990 m. pasiūlytas terminas „mediologija“ gali būti suprantamas kaip naujo mokymo apie žinių ir tradicijų, t. y. kultūrinių-istorinių vertybių perdavimo, transliacijos priemonių ir mechanizmų veiklos ir sklaidos bendravardiklis. Šiuo pagrindu monografijoje išskleidžiama plati sąvokų, priegių ir įžvalgos būdų panorama, atspindinti istorinės ir modernios kultūrinių procesų dinamikos įvairovę, kismą bei transformacijas.

Su komunikacijos teorija naująją discipliną sieja dėmesys simbolinių, vizualinių ir konvencinių ženklų, gestų, vaizdinių poveikio socialinei realybei pasekmėms. Duotų įtakų jos istorinei kaitai, specifinei infrastruktūrai, instrumentams bei šių procesų galutiniams rezultatams viešosiose istorinėse, kultūrinėse, socialinėse, politinėse praktikoje struktūrinis ir analitinis tyrimas bei ekspozicija tampa svarbiausiu naujosios komunikatyvistikos pakraipos siekiu. Šiuo atžvilgiu mediologija akcentuoja technologinių revoliucijų įtakos kultūrinių tradicijų kismui turinį bei santykinę reikšmę sociumo lūkesčių ar poreikių realizavime. Todėl, teigia autorius, „mediologijos tikslas – ne kokių nors pranešimų perdavimas, bet procesų, kurių dėka pranešimai siunčiami, cirkuliuoja ir patenka adresatui nagrinėjimas“. Kitaip tariant, mediologijos turiniu yra perdavimo kanalų, pradedant rašto išradimu, funkcionavimo evoliucijos studijos.

Atribodamas bandymus interpretuoti mediologiją kaip tam tikrą mokslą ar informacinės visuomenės kliuvinių panacėją. R. Debre teigia, kad jo propaguojama disciplina tik aprėpia nagrinėjamų procesų erdvę, kurioje informaciniai pranešimai įprasminami realiai ar virtualiai apjungiant adresantą ir adresatą.

Mediologijos esminį veiklinį skirtumą nuo kitų „komunikacinio ciklo“ disciplinų prancūzų teoretikas atranda semantinėje diferenciacijoje tarp transmisijos (perdavimo) ir komunikacijos. Jei pirmoji išreiškia, iškelia ir gilina si įkultūros modusų pernešimą *laike*, tai antroji – informacijos judėjimu, perkėlimu, platinimu ir t. t. *erdvėje*. O kadangi esminiu mediologijos turiniu laikytina procesų, vyksmų tarp siuntėjo ir gavėjo dinamika, t. y. tam tikrų sąveikų erdvė, čia sąveikaujantys agentai – žinių / informacijos transliavimo būdai ir perduodamos kultūros turiniai (vaizdiniai, vertybės, idėjos, mentalinės formos ir kt.) istoriškai skaidosi į du skirtingus semantinius lygius.

Kultūrinių ženklų perdavimas (transmisija) laike ir komunikacija erdvėje atriboja kultūrą nuo aktualios, kasdienės, konjunktyvinės informacijos, supančios ir persmelkiančios tik amžininkus. Jų istoriškai kintanti samplaika, M. Makliueno suformuluota „Medium is Message“ tezėje, implicitiškai perskyrė kultūrinio kodo ir jo kanalo modusus. Šiuo pagrindu R. Debre mediasferos evoliucijoje skiria beriaščių, archainių bendruomenių atminties kultūrą – *Mnemosferą*,

Antikos civilizacijai būdingą *Logosferą* (kurioje kultūra „tegimenizuojasi“ raštijoje), Naujųjų laikų „Gutenbergio galaktiką“, pagimdžiusią *Grafosferą* ir pagaliau – Vėlyvojoje Modernybėje besiplėtojančią *Videosferą*, t. y. E-audiovizualinės informacinės visuomenės periodus.

Atitinkamai, istorijoje varijuoja ar kinta atminties – užmaršties modusai, įkūnijami įvairiose *-tekose*: bibliotekose, pinakotekose, kinematekose, videotekose kaip istoriškai-kultūriškai reikšminėse talpyklose ir saugyklose. Savo ruožtu, minėtos formos inicijuoja ir profesionalius jų fundatorius – agentus: bibliotekų atsiradimas motyvuoja rašytojų atsiradimą, kinotekų – kinematografistų, videoteka – klipų ir įvaizdžių kūrėjus, Internetas – blogerius ir t. t.

Šiuo pagrindu istorinėje medijų evoliucijoje ryškėja poslinkis tarp operatyvios komunikacijos ir pastovių kultūrinių kodų santykio, įtakojamo informacinių technologijų pažangos perduodant žinias. Tokia diferenciacija turi ne vien instrumentinį-taikomąjį pobūdį, kadangi:

1) konstantinės žinios (pvz., mokslo ir technikos, reikalaujančios preliminarių įsisavinimo įgūdžių) vartojamos gan lokaliai, tuo tarpu socialinė-politinė informacija turi baigtinį pobūdį ir emocionaliai „dirgina“ vartotojus, todėl pastoviai atsiduria visuomeninės sąmonės dėmesio centre;

2) žinių ir informacijos perdavimas, anot autoriaus, keičia jų turinį priklausomai nuo perdavimo kanalo – technologinio arba tradicinio-organiško – dominijos.

Šios skirtys inicijuoja autoriaus siekį išryškinti amerikinius ir europinius požiūrius ir prieigas informacijos perdavimo ir komunikavimo sferose. Pabrėždamas amerikiečių *mediumo* konstruktyvistinį akcentą, R. Debre įveda „komunikacijos mašinos“ sąvoką, kurios turinys įžvelgiamas pragmatinėse muziejų, bibliotekų, specializuotų parodų, ekspozicijų bei telekanalų funkcijose.

Suprantama, prancūzų mediologas atsižvelgia į tai, kad Vėlyvojoje Modernybėje santykinai įmanoma perskirti kultūrinių formų transmisiją nuo kasdienybės funkcionavimą užtikrinančių žinių ir informacijos komunikacijos. Dinamiškai besiplėtojančios, pliuralistinės ir kompleksinės socialinės realybės vyksmai, orientuoti į sociumo stabilizaciją ir „valdomo chaoso“ situacijos palaikymą suponuoja, viena vertus, socialinės anomijos ir kontrproduktyvios viešosios agresijos reguliavimą transliuojant ir modernizuojant kolektyvinio mentalumo geštaltus ir, kita vertus, „saugomų atsargų ištraukimas iš tam tikro srauto tampa – jų surinkimo dėka naudingos akulturacijos procedūromis – prasminėmis“ aktualioje realybėje siekiant jos pozityvaus tęstinumo.

Pažymėtina, kad visoje knygoje ryškus autoriaus polinkis į būtent kultūrinių procesų tęstinumo ir perdavimo iškėlimą, kurios šiuolaikybėje atrodytų gąnėtinais tradicišku informacinėmis technologijomis persmelktoje visuomenėje.

Matyt, tai lemia ir tam tikrą lakuną jo knygoje – tinklinių socialinių komunikacijų bumo dėka atsiradusio Interneto ignoravimą... Gal būt, tokia „pralaida“ aiškintina metodologinio pobūdžio preferencijomis: savo aiškinime R. Debre teigia, kad kibernetinis tekstų perdavimo būdas keičia aprašymo akcentus formuodamas hipertekstą, į kurį įtraukiami visi jo dalyviai, o autorinis monologas virsta polilogu. Šiaip ar taip, interaktyvios komunikacijos sklaida, audringai besiplėtojanti socialiniuose tinkluose, knygoje lieka implicitiniame lygmenyje. Iš esmės, prancūzų mediologas koncentruoja dėmesį į kolektyvinės atminties transmisijos efektyvumą pernešant prasmes, stimuliuojančias tradicijas, stabilių vaizdinių, idėjų bei vertybinių orientacijų „branduolius“, atsikartojančius skirtingose kultūrose, religinių mokymų univervalizacijose, intelektualinėse-educacinėse struktūrose ir pan.

Sisteminis R. Debre mediologijos pobūdis užtikrinamas nuosekliu istoriniu poslinkiu nuo Logosferos – per Grafosferą – į Videosferą, fiksuojant jų turinių kaitą stabilių mentalumo charakteristikų – freimų atsikartojančiuose kontekstuose. Grupinio idealo, temporalinio vektoriaus, amžiaus (kartų) statusų, dvasinio ugdymo institucijų, legitimacijos (aukščiausiųjų autoritetų) sankcijų, socialinių stimulų ir motyvų, socialinės asmenų vertės ir jos pavyzdinių idealų, autoritetinės įtakos subjektų, simbolinių gešaltų, ontologinių bazinės traukos centrų motyvacinės „prizmės“ neatrigoja praeitį nuo dabarties, lygiai kaip ir nuo dominuojančių kultūrinių ir socialinių-mentalinių stereotipų motyvacinę ir stimuliacinę istorinių-dvasinių pasaulėstatų skirčių (diferenciacijos) pagrindų.

Savo knygos ketvirtajame skyriuje analizuodamas „dvilypį mediuo kūną“, autorius pabrėžia, jog tai ne daiktas, o pernešimo dispozityvo vieta ir funkcija. „Kaip muziejus yra meno kūrinio *mediuos*, taip, pvz., idėjinio sąjūdžio *mediu* gali tapti kavinė, kolokviumas ar akademija“, tarnaujanti matrica kokios nors dvasinės idėjos įkūnijimui šalia visų kitų standartinių tokių įstaigų teikiamų paslaugų. Mediuo dvilypumas – gebėjime reikštis kūniškai, instrumentaliai, – ir tuo pat metu turėti institucinę formą. Pvz., raštas yra techninis procesas, perduodamas popieriumi, knyga, bet turi būti ir leidykla, mokykla, ofisas ir t. t.

Todėl galima teigti, jog transmisija – tai komunikacija (t. y. informacinis pranešimas) su bendrija, kurioje ta informacija cirkuliuoja. Šiuo pagrindu perdavime skiriami logistinis ir strateginis aspektai, atveriantys be kitų momentų taipgi ir esminį Europos ir Amerikos mediologinių tradicijų skirtumą. Pirmoji iškelia institucinį, o antroji – įrangos akcentą. Abu kartu jie įkūnija du kraštutinius – *praksis* ir *technė* samplaikoje: Europoje veiksmai ir poreikiai bei kadrai dominuoja objektyvių aparatų reikalavimų atžvilgiu, o Amerikoje iškeliami *mediu* (techniniai aspektai), pirmaujantys aplinkos vektorių ir kadru atvejais.

Duotos skirtys išryškina dar vieną reikšminį R. Debre mediologijos aspektą. Amerika, išvadavusi *mediumą* nuo „turinio tironijos“ tarsi suteikia laisvę jo individualistiniam užpildymui, tačiau aiškiai ribojama medijų aparatų determinacijomis, kas sukuria efektyvų ir pragmatišką savireguliacijos mechanizmą. Tuo tarpu Europoje, pagal R. Debre, vyrauja įsitikinimas, kad jokios technologijos negeba adekvačiai perteikti kolektyvinių simbolių ir sakralių kultūros vertybių. Todėl negalima subjektyviam (valingam) individualizmui patikėti bazinių kolektyvinio solidarumo idėjų ir imperatyvų perdavimo, juolab pastiprinus jo galias medijų technologiniais resursais.

Todėl vienijantys sociumą simboliai, vaizdiniai, jausenos turi būti perduodamos palaipsninės iniciacijos (įtraukimo, persmelkimo) tų, kuriems tos vertybės perduodamos, būdais. Kita vertus, informacinių technologijų sistemų plėtros ir kaitos pagreitis vis labiau išsiskiria (anot R. Debre metaforos – „kaip skriestuvo kojėlės“) su mažai kintančia kultūros realybe. Todėl techninių sistemų kaitos ritmai vis dažniau nesutampa su žmonijos dvasinio tobulėjimo turiniais, o augantis informacinio visuomeninės sąmonės „prisotinimo“ mažareikšmėmis ir situatyviomis žiniomis lygis kompiuterizuojamose mokyklose gilina grėsmes prarasti strateginio perspektyvinio tikrovės suvokimo ir valdymo įgūdžius.

Bendru atveju išeitis regima didinant perteikiamos informacijos kiekybę, t. y. skatinant komunikaciją transmisijos redukavimo sąskaita. Tačiau tokių priegų kontekste įžvelgiama „istorijos pabaigos“ koncepcija būtent todėl ir iškelia mediologijos prioritetų aktualumą, nes „perdavimas orientuojasi į ilgalaikes civilizacines nuostatas, realizuojamas ne dabarties diapazone“. Tačiau greitėjantys informacinių sistemų poreikiai postindustrinės visuomenės virsmuose faktiškai iškelia patogesnę paliatyvą – komunikacijai suteikiamas, anot R. Debre, ideologijos statusas, atspindintis mažumų-hegemonų ir antraeilųjų personažų iškilimą į primarijus. Tokių vaizdinių ir įvaizdžių nepalijaujamam produkavimui tarnauja dauguma PER specialistų, E-komunikacijų tinklai, blogeriai ir imidžmeikeriai, masinėje kasdienių kultūrinės ir buitinės informacijos vartotojų sąmonėje išstumiantys į „paraštes“ aukštųjų vertybių nešėjus, kaltinamus korporatizmu bei archaikos rėmimu.

Natūralu, kad galiausiai judama link „visuomenės deistorizacijos“ ir, atitinkamai, socialinių kartų ir pilietiškumo „reikšminių cenzų“ pertrūkių bei visuomeninės perspektyvos praradimu. Trumpalaikiai tikslai, lokalūs sprendimai, epizodiniai vaizdiniai, centruojantys dėmesį tik ties Dabartimi ir jos problemomis, t. y. nepalijaujamas šių vizualizuotų simuliacrų „mirkėjimas“ latentiskai inicijuoja apokaliptines nuotaikas, sąlygotas Laiko pertrūkio“ pajautomis.

Visišškai suprantamas autoriaus susirūpinimas transmisijos likimu tolesnėje kultūros evoliucijoje. Transmisija svarbi dėl to, kad priešingai informacinių ir

komunikacinių technologijų galiai, ji perduoda ne tik reikšmines žinias, bet ir jų kontekstus. T. y., ji atveria ne tik vertybinių maksimų ir imperatyvų turinius, bet ir jų mitus, iliustracijas, praeities-dabartis kultūrinių rėmų, kuriuose ta išmintis naudojama, skirtumus, aprėptysę. Kitaip tariant, transmisija – tai išplėtotas naratyvas, nukreiptas į vaizduotės sužadimą. Panašu, kad nūdienos mokyklinė istorija būtent todėl ir atrodo tokia nuobodžia, kad iš esmės suvedama į pozityvistinį ar ezoterinį diskursus ar, kas dar blogiau – į tautinių ideologijų iliustracijas, taip nukanalizuojant emocinio išgyvenimo ir istorinio jausmo apskritai aktualizaciją. Daugumoje atvejų juos pavaduoja istoriniai serialai ir istorinių įvykių Holivudo interpretacijos, turinčios pasisekimą masėse ir tarnaujančios savotiškais tikrosios istorijos kontekstų surogatais.

Tačiau pastarieji dešimtmečiai informacinės visuomenės evoliucijoje faktiškai virto „kompiuterinės revoliucijos“ epocha, kurios atoslūgio požymių nesimato, o eilinė „devintoji banga“ artimiausioje ir vidutinėje perspektyvose labiau nei tikėtina. Tokia informacinės ekspansijos tendencija esmingai koreguoja ir bazines-struktūrines mediologijos sąrangos transformacijas ir sykiu jos kognityvines preferencijas. Kompiuterizacijos technologinio resurso neišsemiamumas galiausiai pereina į naują kokybę – Internetą, E-tinklų kultūrą ir dalyvių interaktyvios komunikacijos bumą. Akivaizdu, jog potencialiai neaprepiamo masto informacinės-technologinės inovacijos be jokių sunkumų ir pragmatiškai perima ir įsisavina bet kurių kultūrinių artefaktų transmisiją tiek laike, tiek erdvėje tiesiog minimizuodamos jas iki „instrumentinio“ ir valdomo lygio (plg. „realus laikas“, „akimirks tironija“, etc.) t. y. „erdvės-laiko kompresijoje“.

Kaip transformuojasi perdavimo objektų autentiškumas ir jų holistinis prasmis krūvis, kontekstų adekvatumas ir kt. – ir kaip savo ruožtu modifikuojasi komunikacijos statusas jai eksponentiškai virstant globaline-tinkline intencija? Šis ir kiti klausimai ne tiek orientuoti į mediologijos konceptualinio karkaso validumo *dezavavimą*, kiek jos metodologinio lankstumo ir euristinio pajėgumo išbandymą.

Knygoje mediologijos statuso ir intencionalumo problemos sprendžiamos racionalistinio struktūravimo kelyje. R. Debre ir šiuo atveju lieka ištikimas savo mokytojo L. Altiuserio struktūralistiniam metodui ir grindžia mediologinės prieigos perspektyvumą transdisciplininėse jungtyse, tuo pačiu atverdamas ir metodologinio pliuralizmo galimybes. Šiuo atžvilgiu autorius aiškiai atriboja mediologiją nuo visų rūšių ideologijų, – tiek milenaristinių, tiek ir „mokslinių“: „mediologija neskelbia nei gerosios žinios, nei išsilaisvinimo, nei iškilimo, nei autoriteto“. Todėl ir netraktuotina kaip universali panacėja. Jos principinė paskirtis – reikšminių idėjų tapsmo kritinis vertinimas bei neraiškių socialinio gyvenimo sričių analitinio fokusavimo būdas.

Kaip kryptingas ir kompleksiškas „sintezės bandymas“, mediologija skleidžiasi atviros interdisciplinos rėmuose. Suprantama, šiuo atveju pirmaeilis uždavinys tampa dalykinė perskyra ir atribojimas nuo kongenialių tyriminių sričių, kam skirtos baigiamosios R. Debre knygos dalys.

Pirmiausia tai pasakytina apie mediologijos ir sociologijos „tikslinių laukų“ perskyrimą, sociologija: 1) nesigilina į kolektyvinio identiteto evoliuciją; 2) ignoroja daiktus ir klumpsta techninių kintamųjų aibėse (nors būtent čia analizuojama daiktinės aplinkos svarba įkūnijant kultūrinius simbolius į visuomeninio gyvenimo kontekstą). Tiek pat reikšmingu R. Debre laiko mediologijos, kaip simbolių perdavimo terpės atribojimą nuo ženklų sistemų analizės – semiologijos, kuri baigia savo tyrimą nustatydama loginę diskretinių darinių struktūrą inertiškoje *reikšmės* erdvėje. Tuo tarpu mediologija būtent nuo čia pradeda savo bandymus išryškinti simbolių ir aktų tarpusavio ryšius dinaminėje efektyvumo erdvėje.

Analogišku pagrindu mediologija atribojama ir nuo psichologijos, kuri kreipiasi ir analizuoja substancinius sąmonės darinius apeidama mediuo ir aplinkos poveikį (t. y., „subjekt-subjektinis ryšys“ vietoj būtino mediologijoje tokio ryšio sąlygojimo „objektu“). Reikšmingu skirties kriterijumi autorius laiko diferencijuotą santykį su praktiniais (pragmatiniais) elgsenos modeliais. Pragmatikai orientuoti išskirtinai į „kalbinius žaidimus“, tuo pat metu užmiršdami nešėjus, tinklus, perkėlimą ir kt. Panašius – dalinius neatitikimus autorius randa lygindamas mediologijos intencijas ir turinius su kultūrinės istorijos siekiais: „mediologija susišaukia su istorija panašiai, kaip ekologija su biologija“. Tad pirmoji yra antrosios dalis, bet substancinė dalis (*sui generis*).

Pabrėžtinai naujojo mokymo transdisciplinarumas ir savotiškas liminalumas ne tik paverčia mediologinį diskursą „Disciplinų Taryba“ (vieno iš knygų skyrių pavadinimas), bet ir jos veiklos daugiafunkcinį ir dinaminį-kompleksinį kryptingumą sugretina, anot R. Debre, su „komandinio sporto rūšimis“. Bendru atveju tokia metodologinė euristika tikslingai koreliuoja su tyriminių priegų pliuralizacija, lėmusią daugelio šiuolaikinių mokslinių pakraipų ir programų sklaidą į subdisciplininius darinius ir specifinius taikomuosius „lokusus“. Todėl mediologijos efektyvus bei rezultatyvus plėtojimas pagrįstai suponuoja specifinių mediologinių-komunikacinių subdisciplinų atsiradimą.

Informacinių technologijų (mediologijos *techne*) eksponentinis augimas „užprogramuoja“ tokią – dispersinę, disipacinę mediologijos sklaidą, pvz., komunikatyvistikos, politikos mokslų, kultūrinės antropologijos ir kt. srityse. Iš esmės tai būtų moderni euristinė mediologijos atsinaujinimo greitai kintančiose socialinėse komunikacijos bei kultūrinių industrijų ir tinklų struktūrose *conditio sine qua non*.

Autoriaus redakcija